

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ก. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตรของชาวนา อ.ท่าช้าง จ.สิงห์บุรี" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระซึ่งได้แก่ ปัจจัยทางด้านสังคมวิทยา, ปัจจัยทางเศรษฐกิจ, ปัจจัยทางกายภาพ, ปัจจัยทางด้านการสื่อสาร ที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ประกอบการเก็บข้อมูล จากนั้นนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยค่าไคสแควร์ (Chi-square) เพื่อหาความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างตัวแปรอิสระ และตัวแปรตามที่ระดับ 0.05 พบว่า

ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกที่ช่วยทำนา ซึ่งส่วนใหญ่ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษา ป.4 ร้อยละ 77.8 ส่วนจำนวนสมาชิกที่ช่วยในการทำนามีประมาณ 1-5 คน

ขนาดที่นา , วัตถุประสงค์ในการทำนา และรายได้ ซึ่งผลการวิจัย พบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างมีขนาดที่นา 11-20 ไร่ ร้อยละ 39.3 เรื่องวัตถุประสงค์ในการทำนา พบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 100 มีวัตถุประสงค์ทำนาเพื่อการค้าเป็นหลัก และเรื่องรายได้จากการทำนา พบว่าส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 10,000-30,000 บาท ร้อยละ 57.1

ความถี่ของการได้รับข่าวสาร ผลการวิจัยพบว่า เพื่อนบ้านจะมีอิทธิพลสูงต่อการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ส่วนโอกาสของการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มของทางราชการ พบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะไปเข้าร่วมทุกครั้ง ร้อยละ 59.4

ผลการทดสอบสมมติฐาน เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ กับยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ปรากฏผลดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษา กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร พบว่าการศึกษาที่สูงขึ้น มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

- 2) ความสัมพันธ์ระหว่างขนาดครอบครัว กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร พบว่า จำนวนสมาชิกที่มากไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05
- 3) ความสัมพันธ์ระหว่างขนาดที่นา กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร พบว่าขนาดที่นาที่มากขึ้นไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05
- 4) ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์การทำนา กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร พบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 100 มีวัตถุประสงค์ ทำนาเพื่อการค้าเป็นหลัก จึงไม่มีผู้ตอบข้อที่ว่า ไว้เพื่อการบริโภคเพียงอย่างเดียว เหตุผลอาจจะเป็นเพราะในปัจจุบันนี้ ชาวนามีแนวโน้มที่ผลิตเพื่อขายมากขึ้น ซึ่งการผลิตเพื่อขายถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากการเกษตรแบบครอบครัว หรือการเกษตรแบบยังชีพ คือทำการผลิตเพียงเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ไปสู่การทำเกษตรเพื่อการค้าหรือเศรษฐกิจเพื่อการเงิน ซึ่งทำการผลิตเพราะต้องการกำไรจากการลงทุน ชาวนาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ เป็นชาวนาที่มีวัตถุประสงค์ผลิตเพื่อขาย ถ้าเหลือก็เก็บไว้บริโภค ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุให้ชาวนาที่ทำเพื่อขาย จำเป็นจะต้องเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรดั้งเดิมไปสู่วิธีการที่ทันสมัย และเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น เช่น เปลี่ยนไปใช้พันธุ์ส่งเสริม ใช้น้ำวิทยาศาสตร์ ใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะ ทุกชุมชนต้องการขายผลผลิต มากกว่าเก็บไว้บริโภคเอง
- 5) ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร พบว่ารายได้ที่สูงไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05
- 6) ความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณของการได้รับข่าวสาร กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร พบว่าความถี่ของการได้รับข่าวสารที่มากขึ้น มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ข. อภิปรายผลการวิจัย

พื้นที่ที่ทำการศึกษามีการคมนาคมที่ดี มีถนนลาดยางไว้ใช้ได้ตลอดปี และมีถนนลูกรังติดต่อระหว่างหมู่บ้านได้ตลอด สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับราบลุ่มมาก มีแม่น้ำน้อยไหลผ่าน ทางด้านตะวันตกของตำบลตลอดพื้นที่ มีคลองชลประทานอยู่ทางด้านตะวันออก ของตำบล แต่การชลประทานไม่ค้ำึงในฤดูแล้งและฤดูฝน ในฤดูแล้งชลประทานจะไม่ได้รับน้ำเติมที่ในฤดูฝนน้ำจะท่วมเร็วมากทำให้การทานาปีไม่ได้ผลดี และจะให้ผลดีในช่วงฤดูนาปรัง ซึ่งจะได้รับน้ำจากแม่น้ำน้อยสม่ำเสมอ ที่น้ำจะเป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขังลึก และเกษตรกรมักจะทำพื้นที่นาว่างเปล่าในช่วงฤดูนาปี แต่จะทำกันเต็มพื้นที่ในช่วงฤดูนาปรังและได้ผลผลิตสูง สภาพดินในตำบลทุกหลทงเป็นดินเหนียวปนร่วน และเป็นดินที่เหมาะสมดีในการปลูกข้าว มีเป็นบางส่วนที่เหมาะสมปลูกพืชไร่ ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง การศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับ ประชากรทั้งหมด จัดอยู่ในเขตปลอดผู้ไม่รู้หนังสือ การนับถือศาสนาพุทธมีมากกว่าร้อยละ 98.9 ของประชากรทั้งหมดการประกอบอาชีพทางด้านการเพาะปลูกมีมากกว่าการประมง และการเลี้ยงสัตว์ใหญ่ ส่วนที่เหลือจะประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขายแหล่งเงินทุนของประชากรส่วนใหญ่ก้จากสหกรณ์การเกษตร และรคส. การร่วมมือในหมู่บ้านไม่ตึก เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทานาเป็นหลัก และมีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพเสริมตลอดปี

จากการเก็บแบบสอบถามจำนวน 400 ชุดนั้นผู้วิจัยได้แบ่งตอนที่ 3 ไว้เพื่อเป็นคำถามแบบเปิดโดยให้ผู้ตอบสามารถแสดงความคิดเห็นได้ ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาการทานาของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ ประสบอยู่ันปัจจุบันได้แก่

- อันดับ 1 คือพื้นที่นามีโรคและแมลงมาก จากผู้ตอบร้อยละ 60.22
 - อันดับ 2 คือพื้นที่นาเป็นสภาพที่ลุ่มน้ำลึก จากผู้ตอบร้อยละ 21.51
 - อันดับ 3 คือสภาพดินไม่อุดมสมบูรณ์ จากผู้ตอบร้อยละ 8.60
 - อันดับ 4 คือพื้นที่นาทานาปีไม่ได้ ทำได้เฉพาะนาปรัง จากผู้ตอบร้อยละ 4.66
 - อันดับ 5 คือปริมาณน้ำที่มีอยู่ในพื้นที่ไม่เท่ากัน จากผู้ตอบร้อยละ 3.58
- ส่วนผู้ตอบที่ไม่มีปัญหาในพื้นที่ทานาเลยมีเพียงร้อยละ 1.43

อันดับหนึ่งเห็นได้ชัดคือ ปัญหาเรื่องโรคและแมลงมาก ซึ่งจะมีผลอย่างมากต่อความจำเป็นในการใช้เครื่องมือหรือเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ปัญหาที่รองมากคือ สภาพของพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่ม ซึ่งจากการศึกษาพื้นที่จริงผู้วิจัยพบว่าปัญหาทั้ง 2 ข้อนี้เป็นปัญหาที่เด่นชัดมาก เพราะพื้นที่มีลักษณะท้องกระทะ

ในเรื่องของการแก้ไขปัญหาดังนั้น ร้อยละ 100 ของผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าการใช้ยาฆ่าแมลง สารเคมีแล้ว หากไม่สลายจะหยุดใช้ทันที แสดงถึงว่าชาวนาทราบถึงอันตรายของยาฆ่าแมลง/สารเคมีที่ซึบกับที่นาของตน

ร้อยละ 98.62 มีความรู้สึกว่ามีโรคและแมลงศัตรูข้าวเพิ่มขึ้นทุกปี มีเพียงร้อยละ 1.38 ที่ไม่เห็นว่ามีการเพิ่มหรือแมลงเพิ่มขึ้น อาจอธิบายได้ถึงการใช้น้ำปุ๋ยเคมี/สารเคมี มีผลทำให้ดินข้าวอ่อนแอลง ไม่ทนต่อสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับจำนวนร้อยละ 98.23 ที่เห็นว่าต้องเพิ่มปริมาณปุ๋ยเคมีและสารเคมีมากขึ้นทุกปี มีเพียงร้อยละ 1.77 ที่เห็นว่าไม่จำเป็นต้องใช้ปริมาณปุ๋ยเคมีและสารเคมีเพิ่มขึ้น นอกจากนี้มีผู้ที่เห็นว่า การใช้น้ำปุ๋ยเคมีในที่นา ทำให้ดินมีสภาพความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง ถึงร้อยละ 99.06 มีเพียงร้อยละ 0.94 ที่เห็นว่าการใช้น้ำปุ๋ยและสารเคมีไม่ได้ทำให้ดินลดสภาพความอุดมสมบูรณ์ลง

สรุปในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตรพบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับ การยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตรคือ ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น วัตถุประสงค์การทำนา และ ปริมาณของการได้รับข่าวสารที่สูง ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์ทางบวก กับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร คือ ขนาดครอบครัว, ขนาดที่นา, รายได้

เนื่องจากพื้นที่ทำการศึกษา มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตรกับพื้นที่นา มาก ย่อมจะก่อให้เกิดข้อดี ข้อเสียจากการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว ซึ่งพอจะจำแนกได้ดังนี้

ผลกระทบด้านดี

อันดับ 1 ผลผลิตราคาสูงดี, ปริมาณมาก มีผู้ตอบร้อยละ 81.25

อันดับ 2 ประหยัดแรงงาน มีผู้ตอบร้อยละ 12.5

อันดับ 3 สะดวกสบาย มีผู้ตอบร้อยละ 6.25

ผลกระทบด้านเสีย

- อันดับ 1 พื้นดินไม่ดี มีผู้ตอบร้อยละ 48.28
 อันดับ 2 ไร้งทุนสูง มีผู้ตอบร้อยละ 34.48
 อันดับ 3 สุขภาพเสื่อม มีผู้ตอบร้อยละ 17.24

จากผลการศึกษาเห็นได้ว่าผลกระทบด้านดีที่มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร อันดับ 1 คือราคาผลผลิตที่สูง มีผู้ตอบถึงร้อยละ 81.25 หมายถึงเมล็ดข้าวมีความสมบูรณ์ไม่หัก ส่วนผลกระทบด้านเสียที่เห็นได้ชัดของการนำเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตรมาใช้คือ พื้นดินไม่ดี ดินเสื่อม มีผู้ตอบร้อยละ 48.28 ซึ่งแน่นอนว่าสิ่งประดิษฐ์หรือความรู้สมัยใหม่ย่อมมีทั้ง คุณและโทษ ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้ใช้ที่ต้องรู้จักเลือกใช้ให้เหมาะสมความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจ แต่ข้อที่น่าเป็นจุดสนใจคือมีชาวนาถึงร้อยละ 87.04 ที่มีความคิดว่าจะไม่ทำอาชีพนาต่อไป และมีเพียงร้อยละ 12.96 ที่มีความเห็นว่าจะดำรงอาชีพนาต่อไป

ปัญหาในการวิจัย

1. เนื่องจากการเก็บข้อมูลที่ใช้แบบสอบถาม ทำให้ผู้วิจัยต้องใช้เวลาอธิบายและทำความเข้าใจกับประชากรกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้มีความเข้าใจถึง ข้อคำถาม และวิธีการเลือกคำตอบ ดังนั้นจึงทำให้ใช้เวลาในการเก็บข้อมูลนานกว่าที่กำหนดไว้
2. เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการ ศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งต้องทำความเข้าใจ และให้เวลากับผู้ที่เป็นกรณีศึกษา แม้ว่าบางครั้งขณะทำการสัมภาษณ์ จะมีผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องตอบคำถามแทน ซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่ผู้วิจัยต้องแก้ไข เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหยุดการสนทนา
3. การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามนั้น เป็นสิ่งที่ยากที่จะให้ผู้ตอบ ตอบครบทุกข้อ โดยเฉพาะคำถามปลายเปิด ที่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ ดังนั้นจึงทำให้จำนวนของแบบสอบถามที่กำหนดไว้แต่เดิม 400 ชุด จึงลดลงเหลือ 387 ชุด

ข้อสังเกต

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ คือใช้แบบสอบถาม และเก็บเชิงคุณภาพ คือ การศึกษาเฉพาะกรณีเข้าช่วย ทำให้ได้ทราบถึงสภาพข้อเท็จจริง ที่พบได้เมื่อนำผลของการศึกษาทั้ง 2 วิธีมาเปรียบเทียบกัน

ในเรื่องของการคัดเลือกพันธุ์ คำตอบจากการใช้แบบสอบถามมีผู้เห็นด้วยว่าเลือกตามคำแนะนำจากเกษตรตำบล ร้อยละ 100 แต่จากการศึกษา กรณีเฉพาะพบว่า การคัดเลือกพันธุ์ส่วนใหญ่แล้วถูกแนะนำจากรองสี

เรื่องของการกู้ยืมเงินเพื่อมาลงทุนซื้อ เครื่องมือ เครื่องจักรทางการเกษตรนั้น มีผู้เห็นด้วยกับการกู้ยืมร้อยละ 54.8 และมีผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการกู้ยืมเพื่อมาซื้อเครื่องจักร ร้อยละ 42.6 จากจำนวนร้อยละที่มีความใกล้เคียงกัน เป็นไปได้ว่าผู้ที่ยอมลงทุนซื้อเครื่องมือเครื่องจักรทางการเกษตร เป็นผู้ที่คาดว่าสามารถจะหารายได้จากการนำเครื่องมือเหล่านี้ไปรับจ้าง ในส่วนของผู้ที่ไม่เห็นด้วย ร้อยละ 42.6 จะเป็นผู้ที่ไม่กล้าเสี่ยงและจะเป็นผู้ที่จ้างพวกที่มีเครื่องมือเครื่องจักรเหล่านี้ ไปทำงานในพื้นที่ของตน

มีจำนวนผู้ตอบถึงร้อยละ 100 ที่เห็นด้วยว่าการที่ชาวจะคุณภาพดีได้ต้องอาศัยสารเคมี และเครื่องมือสมัยใหม่ทางการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างจำนวนร้อยละ 77.5 ที่เห็นว่าถ้าไม่มีเครื่องมือ เครื่องจักรทางการเกษตรแล้วจะไม่สามารถทำนาได้ คำตอบเหล่านี้ แสดงถึงการยอมรับและเห็นความจำเป็นของการใช้เทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ขณะเดียวกันกลุ่มตัวอย่างก็ทราบถึงผลกระทบที่ตามมาของการใช้เทคโนโลยีชนิดนี้ แต่ก็ไม่สามารถเลิกใช้ได้ มีจำนวนผู้ตอบร้อยละ 99.5 ที่เห็นว่าการใช้สารเคมีจะมีพิษตกค้างในพืชแต่ไม่สามารถเลิกใช้ได้

ค. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางการปรับปรุงงานวิจัยในเรื่องใกล้เคียงกัน มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

1. ควรใช้ตัวแปรทางด้านบุคคลิกภาพอื่นๆ เช่นการรู้จักประมาณตน ที่สอดคล้องต่อความเสี่ยง ภาวะความทันสมัย เข้าร่วมด้วย
2. ในการวิจัยสถิติโคสแควร์ ยังมีข้อบกพร่อง คือไม่สามารถบอกทิศทางของความสัมพันธ์เชิงบวกหรือลบ และไม่สามารถบอกได้ว่าความสัมพันธ์นั้นเป็นลักษณะเชิงเส้น (Linear relationship)หรือไม่ ผู้วิจัยจึงควรพิจารณาสถิติตัวอื่นร่วมด้วย
3. เนื่องจากพื้นที่ที่ทำการศึกษานี้ กำลังอยู่ในขั้นพิจารณาความเป็นไปได้ของการปฏิรูปที่ดิน ถ้าดำเนินการได้สำเร็จควรมีการร่วมกลุ่มเกษตรกรในการนำผลผลิตไปขายยังโรงสี หรือควรมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดซื้อเครื่องมือ เครื่องจักรทางการเกษตรมาใช้เป็นสมบัติของกลุ่ม และสมาชิกในกลุ่มสามารถเช่าได้ในราคาที่ถูก
4. ควรส่งเสริมให้รู้จักใช้พันธุ์ดี บัญเคมี และยาปราบศัตรูพืชให้ตรงตามเวลาและถูกวิธี
5. ควรมีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร และทางออกของปัญหาทางด้านการเกษตร กับเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงกัน

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

การวิจัยครั้งนี้ มีตัวแปรที่ถูกปฏิเสธเมื่อทำการทดสอบสมมติฐาน ซึ่งได้แก่ ขนาดครอบครัว ขนาดที่นา และรายได้ ซึ่งเป็นตัวแปรที่น่าจะมีผลต่อระดับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก

1. ชาวนาในพื้นที่ ที่ทำการศึกษานานเป็นอาชีพหลัก และทำเพื่อการค้า แรงงานที่เข้ามาช่วยทำนาจะเป็นแรงงานรับจ้าง แม้ว่าผู้ที่มีขนาดที่นาลน้อย ก็ต้องจ้างเพื่อจะสามารถปลูกข้าวได้ทันตามฤดูกาล และระยะเวลาที่ตลาดต้องการ ทำให้ไม่พบความสัมพันธ์ ระหว่างปัจจัยทางด้านขนาดที่นากับระดับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ในการทำการศึกษารั้งต่อไป ควรจะกำหนดตัวแปรเฉพาะจำนวนพื้นที่ทำนาเป็นน้ๆเท่านั้น

2. ในเรื่องของขนาดครอบครัว เป็นที่ทราบว่าเป็นชนบททุกวันนี้ แรงงานหนุ่มสาว นั้นได้อพยพไปทำงานต่างถิ่นมาก ดังนั้นแรงงานที่เหลือในหมู่บ้าน วัยกลางคน วัยชรา และวัยเด็ก แม้ว่าบางครอบครัวมีสมาชิกมาก แต่ก็มิใช่แรงงานที่ใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ในการทำ ทำให้ต้องมีการจ้างแรงงาน เข้ามาช่วยในพื้นที่ทำนา ดังนั้นจึงไม่พบความแตกต่างของระดับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ทางการเกษตร ที่จันแนกตามขนาดครอบครัว ในการทำการศึกษารั้งต่อไป ควรจะกำหนดตัวแปรเฉพาะแรงงานที่ช่วยในการทำนาเท่านั้น

3. ในเรื่องปัจจัยทางด้านรายได้ แม้ว่ารายได้จะเป็นตัวบ่งบอกถึงฐานะทางเศรษฐกิจได้ แต่ก็มิได้หมายความว่าผู้ที่มีรายได้น้อยแล้วจะมีเงินมาลงทุนในพื้นที่มากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย เพราะรายได้น้อยจะไปสัมพันธ์กับขนาดของที่นา ดังนั้นในการทาวิจัยครั้งต่อไปจึงควรระบุเป็นอัตรารายได้ต่อไร่ที่ชาวนาได้รับทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นมาตรฐานที่เท่ากันในการใช้เปรียบเทียบ